

חיוב הסיבה בשתיית יין

מצוות הסיבה

מקור הדין וגדר החיוב

מעיקר הדין יש להסב רק בשתי כוסות מתוך הארבע רק שמסתפקים באלו ומסבים בכלם

גמרא מובא חיוב הסיבה אפילו לעני שכן דרך בני חורין

6. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קח עמוד א

יין, איתמר משמיה דרב נחמן: צריך הסיבה, ואיתמר משמיה דרב נחמן: אין צריך הסיבה. ולא פליגי, הא - בתרתי כסי קמאי, הא - בתרתי כסי בתראי. אמרי לה להאי גיסא, ואמרי לה להאי גיסא. אמרי לה להאי גיסא: תרי כסי קמאי - בעו הסיבה, דהשתא הוא דקא מתחלא לה חירות שאמר עלהן הגדה וברכת גאל ישראל. תרי כסי בתראי לא בעו הסיבה - מאי דהוה הוה. ואמרי לה להאי גיסא: אדרבה, תרי כסי בתראי בעו הסיבה - ההיא שעתא דקא הויא חירות, תרי כסי קמאי לא בעו הסיבה - דאכתי עבדים היינו קאמר. השתא דאיתמר הכי ואיתמר הכי - אידי ואידי בעו הסיבה.

הר"ן כותב שלא אומרים כאן ספק דרבנן לקולא כיון שאין טירחא גדולה בחומרא וכן הקולא היתה עוקרת דין הסיבה לגמרי

7. ר"ן (על הרי"ף) מסכת פסחים דף כג עמוד א

והשתא דאיתמר הכי ואיתמר הכי כולהו בעו הסיבה. ואף על גב דבעלמא קיימא לן איפקא דכל ספקא דרבנן לקולא הכא כיון דלאן מילתא דטירחא היא עבדינן לרווחא דמילתא כך פירשו ז"ל. ולי נראה דעל כרחק [בעי] למיעבד הסיבה ככולהו דאי ניזיל לקולא אמאי נקיל בהני טפי מהני ואי נקיל בתרוייהו הא מיעקרא מצוות הסיבה לגמרי:

בב"י הביא להלכה את דברי הגמרא שכל ארבעת הכוסות חייבים הסיבה

8. בית יוסף אורח חיים סימן תעג אות ב ד"ה ושותה בהסיבה

מסקנא דגמרא בפרק ערבי פסחים (קח.) דכולהו ארבע כוסות בעו הסיבה:

הסיבה בשאר דברים

בכרפס נחלקו האחרונים אם מסבים

9. ברכי יוסף אורח חיים סימן תעג ס"ק יד

ראיתי להרב בית דוד סי' ר"ן שכתב וז"ל, דבר ברור הוא שכל הסבה שצריך להסב בלילה הזה הוי דוקא בשעת אכילה ושתיה, ולא בשעת ברכה וכו' עד כל הברכות כמו ברכת אכילת כרפס וקריאת הגדה וברכת המוציא על אכילת מצה צריך בלא הסבה, עכ"ל. ומזה מוכח דהרב סבר בפשיטות דאכילת כרפס בעי הסבה, רק דקפיד על הברכה דידיה, ואינך, כי הוא יברך בלא הסבה.

אמנם ראיתי בספר שבלי הלקט שכתב סי' ס"ד, נוטל הבקי כרפס או שאר מיני ירקות שהן לטבול ראשון ומברך בורא פרי האדמה ומטבל בהרוסת ואוכלין בלא הסבה... ועל דרך האמת יש רמז נכון בכרפס, וכך היה מונה מילי קטני, ולאן זימניה דהסבה הוא. ודוק.

למעשה מנהג הספרדים שלא להסב (בא"ח צו לת, חזו"ע מ') וכן מנהג

חלק מהאשכנזים (ספ"כ ב עמ' קכה) ויש מהאשכנזים שמסבים

(קיצו"ש ע"ק ט, ג. הגדת הגרי"ש א).

הסבה בהגדה

בחזו"ע כתב להקל להסב גם באגדה והביא ראיה מדברי ההגדה

חזו"ע קדש סעיף י: מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ור' עקיבא ור' טרפון שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרין ביציאת מצרים (רק בא לומר שאין איסור להסב ולא שצריך להסב)

1. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף צט עמוד ב

משנה. ערב פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך. אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב. גלילי פסחים. עד זיסב כנדך בני חורין, זכר לחיות. נמטה ועל השלחן ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין, ואפילו מן התמחון.

לדעת רבא"ה היום בני חורין אינם מסבים ממילא בטלה התקנה. אמנם זו דעת יחיד

2. הגהות מיימוניות הלכות חמץ ומצה פרק ז הלכה ז

[ב] רבי אבי"ה כתב שאין אנו צריכין הסיבה בזמן הזה שהרי בני חרי אינו מסובין ואדרבה ישיבה כדרכן הויא דרך חירות אמנם יחידה היא.

וכן חגיגה הבית יוסף שדעת כל הפוסקים שגם היום צריך הסיבה

3. בית יוסף אורח חיים סימן תעב אות ד ד"ה וכתב אבי

וכתבו עליו דיחיד הוא בדבר זה. כלומר שדעת כל הפוסקים דלעולם בעי הסיבה ואפילו בזמן הזה

חיוב הסיבה באכילת מצה

גמרא מביאה חיוב הסיבה באכילת מצה

4. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קח עמוד א

איתמר: מצה - צריך הסיבה, מרור - אין צריך הסיבה.

לרמב"ם החיוב הוא דווקא בכזית הראשון

רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ז הלכה ח

ואימתי צריכין הסיבה בשעת אכילת בנית מצה ובשתיית ארבעה כוסות האלו, ושאר אכילתו ושתייתו אם היסב הרי זה משובח ואם לאו אינו צריך.

הטור הסתפק האם יש חיוב הסיבה בכורך או רק במוציא מצה וצפון

5. טור אורח חיים הלכות פסח סימן תעה

כתב אחי ה"ר יחיאל ז"ל מספקא לי בכריכה אי בעי היסיבה כיון דמרור לא בעי היסיבה ובעל המנהיג כתב דבעי היסיבה בעבור המצה שבאה זכר לחירות.

וכתב עוד הרוצה לקיים מצוה מן המובחר לא יסיה עד שיעשה כריכה כהלל כדי שתעלה לו ברכת מצה ומרור לכריכה כהלל דהא משום דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר עבדינן לחומרא כתרוייהו ה"נ לענין ברכה צריכין למיעבד שיעלה לשניהם ובשיחת חולין צריך לזוהר אבל טול ברוך לא הוי הפסק:

השו"ע פסק לחייב הסיבה בכל הכוזות

מוציא מצה וכורך - שו"ע תעה א

צפון - שו"ע תעז א

החייבים בהסיבה

אמנם דעת רוח"פ שאין להסב בהגדה אלא לאמרה ביראה

10. שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן תעג סעיף מה

אף על פי שקריאת ההלל היא מעומד כמו שנתבאר בס"ת כ"מכל מקום ההלל שבבליה זה קורין אפילו מיושב לפי שכל מעשי לילה זה הוא דרך חירות לפיכך אין מטריחין אותו לעמוד ומכל מקום לא יקרא ההלל וההגדה כשהוא מוטה על צדו אלא ישב באימה וביראה עיין ס"א:ג: (ש"ה. הובא בכף החיים תעג קנא. משנ"ב עא)

דרך ההסיבה

הגמרא מדגישה שהסיבה נעשית לשמאל

11. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קח עמוד א

פרקין - לא שמה הסיבה, הסיבת ימין - לא שמה הסיבה, ולא עוד אלא שמא יקדים קנה לוושט ויבא לידי סכנה (ולכאורה זו ראייה שההסיבה צריכה להיות בהטיה משמעותית, שאם היא מועטה מה החשש שיקדים קנה לוושט בהסיבת ימין).

באור לציון כותב שהסיבה צריכה להיות משמעותית ושאינה תלויה בנחות

12. שו"ת אור לציון חלק ג פרק טו - דיני ליל הסדר אות א

א. שאלה. כיצד הוא אופן ההסיבה בליל הסדר.

תשובה. במקום שצריך הסיבה, צריך להטות גופו לצד שמאל לפחות לזוית של ארבעים וחמש מעלות. ואף מי שקשה לו יתאמץ להסיב. ויזהר שלא יטה עצמו באוויר, אלא ישען על כרים או כסתות. ואם אין לו כרים וכסתות, ישען על השלחן או אחורי כסא וכדומה. ואף איטר יטה עצמו לצד שמאל.

מרש"י משמע שההטיה היתה קטנה שכן רגליו נשארו בארץ

13. רש"י מסכת ברכות דף מז עמוד ב

בזמן שהן שתי מטות - רגליו היו לאכול בהסבה על צדו השמאלית, מוטה ורגליו לארץ, איש איש על מטה אחת.

מהרשב"ם משמע שההסיבה צריכה לנטרל את יד שמאל

14. רשב"ם מסכת פסחים דף קח עמוד א

הסיבת ימין לאו שמה הסיבה. שהרי בימינו הוא צריך לאכול:

מדברי רש"י ורשב"ם כתב הגריש"א כמה הנות לגבי דרך ההסיבה לשיטתו

15. שבות יצחק פסח עמוד רג

ושמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א דאופן ההסבה בדרך ישיבה הוא באחד מהדרכים דלהלן

א. יושב על המטה ומניח לצידו כרים וכסתות עד לגובה הכתף ונותן קצת ולא יטה הרבה במדה שלא ירגיש בנות לישב כך.

ב. היושב ומטה גופו מבלי להשען על שום דבר אין זה הסבה. אם מסובב את משענת גב הכסא שלו לצד שמאלו ומוציא ידו מחוץ למשענת שבצדו ונותן על גופו אין זה דרך הסבה. (ובאבני ישפה ג. יג) כתב על דעת הגריש"א שאינו חיוב.

ג. וכן אם מגביה זרועו על גבי סטנדר או שלחן אין זה דרך הסבה וכמשי"ת להלן דלכן איטר אין לו עצה להסב על צד שמאל ולאכול בידו כן שמעתי מהגריש"א אלישיב שליט"א.

הגמרא כותבת שרק אשה חשובה מסיבה וכן כתב בשו"ע

16. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קח עמוד א

אשה אצל בעלה - לא בעיא הסיבה, ואם אשה חשובה היא - צריכה הסיבה.

בן אצל אביו - בעי הסיבה.

17. שולחן ערוך אורח חיים הלכות פסח סימן תעב סעיף ד

אשה אינה צריכה הסיבה אלא א"כ היא חשובה.

לרמ"א אע"פ שהשנים חשובות אינן מסיבות

הגה: וכל הנשים שלנו מיקרי חשובות, אך לא נהגו להסב כי סמכו על דברי ראב"ה דכתב דבזמן הזה אין להסב.

הכה"ח מביא הגדרת הראשונים לחשובה ומסיק ש'חשובה' היא שאין בעלה מקפיד עליה

18. כף החיים סימן תעב אות כו, כח

כו - ואשה חשובה כתב הר"מנוח כלומר שאין לה בעל והיא גברת הבית א"נ שהיא חשובה בפרי ידיה בת גדולי הדור אשת חיל יראת ה' א"נ שיש לה עבדים ושפחות שאינה צריכה להתעסק בצרכי הבית עכ"ל. והב"ד כ"מ פ"ז והפר"ח. מיהו לטעמים הנז' יקשה מ"ש כאן מור"ם ז"ל בהגה בשם המרדכי ור"י דכל הנשים שלנו מיקרי חשובות וכי כולם בנות גדולי הדור או שיש להם עבדים ושפחות.

אמנם הרוקח בס"י רפ"ג כתב ואם אשה חשובה שאין הבעל מקפיד עליה צריכה הסיבה עכ"ל. והביאו ח"י או' ח'. ולפ"ז יבאו דברי מור"ם ז"ל על נכון דכיון דהחשיבות הוא תלוי בקפידת הבעל ועתה אין דרך הבעל להקפוד ע"ז כל הנשים שלנו מיקרי חשובות.

כח - ...ואמנם הכנה"ג בספרו פסח מעובין ס"י ק"ע כתב דהמנהג בין הספרדים להיסב (וכ"כ אול"צ וחזו"ע) כמ"ש המרדכי ור"י בשם התו"י יעו"ש. וע"כ נראה דגם בק"ק האשכנזים שנהגו הנשים שלא להיסב המחמיר להיסב תע"ב כיון שאינו אלא דנהגו להקל כמ"ש באו' הקודם ולכן כיון שהם חשובות כס' טוב לצאת אליבא דכ"ע.

בדיעבד שאשה לא הסיבה:

- אור לציון (ג ט"ו ב), גרמ"א (הלח"ג יא יז.כב): חוזרת.

- חזו"ע (מצה סעי' ח): לא חוזרת.

טעה ולא היסב

הב"ח סובר שעיקר הדין כראב"ה ולכן אין חיוב לחזור

19. ב"ח אורח חיים סימן תעב

ומכל מקום להלכה אנו תופסין דברי אבי העזרי עיקר ואם אכל מצה בלא הסיבה אין צריך לחזור ולאכול וכמ"ש האגודה (פ"י אות צב) ושאר אחרונים אלא שמכל מקום נראה דמצוה מן המובחר לחזור ולאכול בהסיבה אבל אין לו לחזור ולשתות בהסיבה כיון דאיכא למימר דנראה כמוסיף על הכוסות.

לשו"ע חוזר על הכל. הרמ"א מקל בכוסות אחרונות.

שיקולים נוספים בהסיבה ביין

הרב"ב" מקל בכל הכוסות מספק דרבנן

26. ברכי יוסף אורח חיים סימן תעב ס"ק ח

ח. דין ז. הגהה. אם לא שתה כוס ג' וד' בהסבה וכו'. קצת אחרונים הסכימו דאף אם לא שתה כלם בהסבה א"צ לחזור. וכן דעתי הקצרה נוטה. דאעיקר צריך טעם למאי דשתו ד' כוסות בהסבה. וכבר נודע מ"ש הר"ן (פסחים כג א ד"ה והשתא). (כלומר שאחד הטעמים של הר"ן שאם נעשה ספק דרבנן לקולא תבטל כל ההסבה בין ומשמע שאין הכוונה לעשות ספק באופן שנסתפק בהסיבה בשני הכוסות הראשונים ובכך יצא מספק. אלא אפילו לא שתה בכלל הוא עיקר הדין. וכיון ששתיה שוב היא טרחה וכן שאין בהוראה שבדיעבד לא חוזר ביטול יסוד ההסבה בין ממילא לא מתקיימים טעמי התומרא)

... שוב ראיתי להרשב"ץ במאמר חמץ ל"ד ע"ד שכתב אם שתאן בלא הסבה היה נראה שדינו כדין שתאן חי, דידי ד' כוסות יצא ידי חירות לא יצא, אבל ראיתי בספר הטורים שצריך לחזור ולשתות בהסבה, ואינו נראה, מזה הטעם שכתבתי, ובגמ' איכא מ"ד תרי כסי קמאי וכו' והיה מן הדין למיזל בהו לקולא, וכו' מעתה אם שתו ראשונים בלא הסבה או אחרונים היה נראה שא"צ לחזור ולשתות בהסבה, אלא שאם כלן או אחד מן הראשונים ואחד מן האחרונים שתה בלא הסבה צריך לחזור ולשתות בהסבה עכ"ל. (כלומר הבנת הרשב"ץ שהספק נוצר רק כאשר הסב בשתיים ראשונות או אחרונות).

... ותו יש לפקפק בסוף דבריו, דכיון דמן הדין הו"ל למיזל לקולא אף דלכתחילה משום דליכא טרחה שתינן כלהו בהסבה, מ"מ אם שתאן בלא הסבה נוקמא אדינא דספיקא דרבנן לקולא. וכמש"ל. (וכ"כ מה"ח תעב מו)

בחזו"ע סמך להקל בדיעבד שלא הסב ביין בחולה

27. חזון עובדיה עמוד ט סעיף ז

אם אינו בקו הבריאות וקשה עליו מאד לחזור ולשתות בהסיבה יכול להקל שלא לחזור ולשתות.

סיכום הדין באדם שלא היסב

- א. **לכתחילה** חוזר על כל אכילת מצה וכל שתיית יין. ולאשכנזים יכול להקל בשתי כוסות אחרונות. וכן בראשונה אם לא כיון בראשונה לשתות עוד.
- ב. אם קשה לו מעט לא יחזור על כורך
- ג. אם קשה לו יותר לא יחזור על אפיקומן.
- ד. אם חולה וקשה עליו מאד לא חוזר על שום שתיה.

20. שולחן ערוך אורח חיים הלכות פסח סימן תעב סעיף ז

כל מי שצריך הסיבה, אם אכל או שתה בלא הסיבה לא יצא, וצריך לחזור לאכול ולשתות בהסיבה.

הגה: ויש אומרים דבזמן הזה, דאין דרך להסב, כדאי הוא ראבי"ה לסמוך עליו שבדיעבד יצא בלא הסיבה (אגודה פרק ע"פ). ונראה לי אם לא שתה כוס שלישי או רביעי בהסיבה, אין לחזור ולשתות בהסיבה דיש בו חשש שנראה כמוסיף על הכוסות; אבל בשני כוסות ראשונות, יחזור וישתה בלא ברכה (מנהגים), וכן באכילת מצה. ולכתחלה יסב כל הסעודה. (מהרי"ב).

המשנ"ב הוסיף שכיון שבימינו לא נוהגים לשתות לאחר כוס ראשונה נכון שגם לשיטת הרמ"א יכוין לשתות. ומשמע שבלא זה חוזר רק על כוס שניה.

21. משנה ברורה סימן תעב ס"ק כא

ונכון שקודם שמברך על כוס ראשון יהיה בדעתו לחזור ולשתות בין הכוסות הראשונות ואז אפילו יטעה וישתה כוס ראשון בלי הסיבה יוכל לשתות כוס אחר בהסיבה ובלי ברכה ולא יהא נראה כמוסיף:

קולות נוספות בדיעבד לחולה

בכורך אפשר שבדיעבד יצא

22. פרי חדש אורח חיים סימן תעה סעיף א

ומה שכתב ואוכלם ביחד בהסיבה. מסתברא שאם אכלו בלא הסיבה דיצא, ועוד אפשר דאף לכתחילה לא בעי הסיבה, שהרי הסיבה בכזית מצה קמא דנפק ידי חובתו ביה (ועוד שכתב ר' יחיאל שכיון שיש בו מרור לא שייך הסיבה)... וכן נראה מדברי הרמב"ם [שם ז, ח] שלא הזכיר הסיבה בכריכה. ומכל מקום העיקר כדברי המחבר כיון דעבדינן זכר למקדש והלל היה ודאי אוכל בהסיבה, אנו גמי הכי עבדינן. (כ"כ בשו"ע הרב שם כ. וכ"כ בחזו"ע כורך סעיף ב'. שאם קשה עליו לחזור ולאכול אין צריך לחזור).

עיקר ההסיבה במצה הוא בכזית

23. רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ז הלכה ח

ואימתי צריכין הסיבה בשעת אכילת כזית מצה ובשתיית ארבעה כוסות האלו, ושאר אכילתו ושתייתו אם היסב הרי זה משובח ואם לאו אינו צריך.

24. כף החיים סימן תע"ב אות מה

אלא דנ"מ דבדיעבד אם לא אכל רק כזית אחד בהסיבה יצא דיש לסמוך על דברי הרמב"ם הנז' ובפרט לדעת ראבי"ה דבזה"ז א"צ הסיבה וכמ"ש מור"ם ז"ל בהגה וא"כ בכה"ג דאכל כזית בהסיבה וקשה עליו לאכול עוד י"ל דיצא בדיעבד וכ"ה דעת האחרונים כמ"ש לקמן או' ו' ובס"ל תע"ז או' ז' יעו"ש. (וכ"כ משנ"ב כג' ודביעבד יצא בשעת אכילת כזית מצה וד' כוסות'. וכ"כ בחזו"ע עמ' קה גם לגבי אפיקומן שאם שבדיעבד יצא ללא הסיבה)

וכן במשנ"ב מקל באפיקומן בדיעבד

25. משנה ברורה סימן תעב ס"ק כב

(כב) וכן באכילת מצה - היינו שיחזור ויאכל הכזית מצה ובלא ברכה מיהו באפיקומן אם שכה לאכלו בהסיבה (הסיח דעתו או ברך ברה"ז) לא יחזור ויאכלנו דהא אסור לאכול שני פעמים באפיקומן: